

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili V (2015)

ISSN 2082-0917

Paweł Skorut

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Działalność wywiadowcza Służby Bezpieczeństwa w procesie kształtowania stabilności społeczno-politycznej w PRL w latach 1983–1990.

Analiza zagadnienia na przykładzie sprawy obiektowej o kryptonimie „Jedność”

„Socjalizmu będziemy bronić jak niepodległości”¹ – jedno z przewodnich haseł IX Nadzwyczajnego Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z lipca 1981 roku, które bezceremonialnie zapowiadało determinację władz politycznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do utrzymania porządku prawnoustrojowego w kraju². Wprowadzony kilka miesięcy później, 13 grudnia 1981 roku, przez Radę Państwa³ z polecenia pozakonstytucyjnego organu militarno-administracyjnego Wojсковą Radę Ocalenia Narodowego stan wojenny stał się sprawnym narzędziem w rękach establishmentu politycznego PZPR. Celem grudniowej nocy było zadbanie nie tylko o zachowanie bezpieczeństwa politycznego PRL, ale i o stabilność w obozie państw tzw. demokracji ludowej⁴. Bardzo dobrze rozumiał to m.in. gen. Wojciech Jaruzelski, który w wygłoszonym referacie na zebraniu Biura Politycznego Komitetu Centralnego PZPR 24 lutego 1982 roku, powiedział: „Polska Zjednoczona Partia Robotnicza odpowiada za losy socjalizmu przed społeczeństwem polskim, lecz również przed międzynarodowym ruchem komunistycznym i robotniczym, przed światowymi siłami postępu”⁵.

Utrzymywanie przez 586 dni reżimu prawnomilicyjnego w postaci stanu wojennego, przy zwiększonej niż zwykle praktyce ograniczenia praw obywatelskich

¹ Zob. *Przemówienie I Sekretarza KC PZPR, Stanisława Kani za zakończenie obrad*, [w:] *IX Nadzwyczajny Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 14–20 lipca 1981 r. Podstawowe dokumenty i materiały*, Warszawa 1981, s. 221.

² Ciekawy opis anatomii władzy ustroju komunistycznego opracował polski historyk Jakub Karpiński. Zob. J. Karpiński, *Ustrój komunistyczny w Polsce*, Londyn 1985.

³ Zob. T. Sypniewski, *Rada Państwa w systemie organów władzy państwowej Polski Ludowej (1947–1989)*, Toruń 2010, s. 286–297.

⁴ Zob. m.in.: W. Jaruzelski, *Stan wojenny – dlaczego...*, Warszawa 1992; Mażewski L. *Problem legalności stanu wojennego z 12–13 grudnia 1981 r.*, Warszawa 2012; M. Dźwinel, *Ludzie 13 grudnia. Kim byli, co myślą niektórzy internowani w stanie wojennym poznaniacy?*, Poznań 2006.

⁵ Zob. W. Jaruzelski, *Przemówienia 1981–1982*, Warszawa 1983, s. 305.

przez służby PRL, było co najmniej z dwójakiego powodu, korzystnym czasem dla Biura Politycznego KC PZPR oraz WRON. Po pierwsze, został on przeznaczony do likwidacji struktur rodzimej opozycji politycznej zewnątrzpartyjnej (np. NSZZ „Solidarność”, KPN) jak i wewnątrzpartyjnej (ekipa Edwarda Gierka). Po drugie, był to dogodny czas do opracowania scenariusza zasad powrotu Polaków do wyreżyserowanej „normalności” po „wojnie polsko-jaruzelskiej”⁶.

Jednym z elementów zaplanowanej, nowej rzeczywistości społeczno-politycznej w PRL, jaka nastąpiła po zniesieniu stanu wojennego 22 lipca 1983 roku, był Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego. Ta fasadowa organizacja polityczno-społeczna, która decyzją BP KC PZPR zastąpiła funkcjonujący od 1957 roku Front Jedności Narodu⁷, stać się miała wykreowaną i jedyną możliwą platformą porozumiewawczą pomiędzy rządem PRL a ówczesnym, doświadczonym stanem wojennym, społeczeństwem. Działający faktycznie od 1982 do 1989 roku PRON, którego jedynym przewodniczącym był Jan Dobraczyński⁸, był zatem konsekwencją obmyślonego w szczegółach planu władz politycznych PZPR, które świadome niechęci społeczeństwa polskiego do współpracy z rządem PRL oraz silnej krytyki Polski ze strony państw zza żelaznej kurtyny, starały się w sposób całkowicie kontrolowany przez siebie zakończyć czas „wojny domowej”. Celnie oczekiwaną przez PZPR rolę wobec PRON opisał Mieczysław F. Rakowski, wicepremier w rządzie gen. W. Jaruzelskiego w latach 1981–1985.

Władze stanu wojennego w dążeniu do uzyskania bazy społecznej były zainteresowane powstaniem jakiegoś ruchu bądź też struktury, które pozwoliłyby na odpieranie lansowanej wówczas przez opozycję, jak i niechętną nam zagranicą opinii, że w Polsce na jednym biegunie znajduje się osamotniona władza, na drugim zaś społeczeństwo odmawiające z nią jakiegokolwiek współpracy. W takim to klimacie zrodziła się idea powołania Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego [...] Proces formowania Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego był klasycznym przykładem ówczesnej naszej polityki. Z jednej strony rzeczywiście byliśmy zainteresowani w uzyskaniu poparcia w możliwie najszerszych kręgach społeczeństwa, z drugiej zaś rozglądaliśmy się za takimi ludźmi, którzy gotowi byli uznać przewodnią rolę PZPR⁹.

Warto dodać, że wola polityczna PZPR szybko też została „pozytywnie” odczytana i oficjalnie poparta przez wszystkie partie polityczne PRL i organizacje społeczne, które za zgodą pezetpeeru działały oficjalnie w ramach ówczesnej parlamentarnej rzeczywistości. Oznaczało to zatem nie tylko wyrażenie biernego poparcia, ale i deklarację do współpracy w ramach rozpisanego scenariusza po 13 grudnia.

⁶ Zob. A. Paczkowski, *Wojna polsko-jaruzelska*, Warszawa 2006.

⁷ Zob. P. Skorut, *Front Jedności Narodu. Od narodzin idei do upadku politycznego pozoru*, Kraków 2015.

⁸ Zob. T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991*, Warszawa 1991, s. 309.

⁹ Zob. M.F. Rakowski, *Jak to się stało*, Warszawa 1991, s. 51–52.

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne oraz Stowarzyszenie „PAX”, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne i Polski Związek Katolicko-Społeczny:

- odpowiadając na oświadczenie Sejmu PRL z dnia 3 maja 1982 roku w sprawie porozumienia narodowego,
- wyrażając uznanie dla powstających po 13 grudnia 1981 r. Obywatelskich Komitetów Odrodzenia Narodowego,
- uwzględniając rozwój innych form społecznej aktywności oraz klimat obywatelskiej refleksji stwierdzając, że dojrzał czas, aby te wielorakie nurty zespolić w patriotycznym ruchu odrodzenia narodowego i powołać jego tymczasową radę.

W partnerskiej i sojuszniczej współpracy pragniemy podjąć dzieło wyprowadzenia kraju z kryzysu i naprawy Rzeczypospolitej, utrwalenia w świadomości i praktyce społecznej socjalistycznych ideałów: sprawiedliwości społecznej, ludowładztwa, praworządności, godności człowieka. Tej wielkiej sprawie służyć będzie szeroki i autentyczny ruch społeczny: patriotyczny ruch odrodzenia narodowego, jednoczący robotników, chłopów, inteligencję, tych wszystkich, którzy pragną, aby w ojczyźnie było lepiej, pragnienia zamieniają w czyn, a czynom chcą nadać najskuteczniejszy wymiar. Ruch otwarty dla wszystkich uznających, iż nie ma dla Polski innej drogi, niż socjalistyczny jej rozwój, nie ma pewniejszej gwarancji jej niepodległości niż sojusz i przyjaźń ze Związkiem Radzieckim i przynależność do wspólnoty państw socjalistycznych. Zespalając tych, którzy uważają, iż gwarantem socjalistycznego rozwoju jest PZPR, spełniająca przewodnią rolę w społeczeństwie w partnerskim sojuszu z ZSL i SD, w konstruktywnej współpracy ze stojącymi na gruncie ustrojowych zasad socjalistycznej Polski stowarzyszeniami świeckich katolików i chrześcijan¹⁰.

Nie należy zatem się dziwić, że tak opracowane narzędzie „społecznego porozumienia”, znajdowało się od samego początku owej reglamentowanej normalizacji pod baczną kontrolą wojewódzkich struktur, ówczesnej policji politycznej PRL – Służby Bezpieczeństwa. To właśnie jej funkcjonariusze, zabezpieczając w terenie konstytucyjną zasadę „przewodniej roli PZPR”¹¹, zaczęli m.in. w Tarnowie operacyjnie obserwować działalność organu wojewódzkiego PRON-u, wynikiem czego było szczegółowe czy nawet kronikarskie opracowanie jej funkcjonowania wraz z *dosier* jej członków.

Sprawa obiektowa o kryptonimie „Jedność” została wszczęta wobec Rady Wojewódzkiej PRON w celu „operacyjnej i profilaktycznej ochrony obiektu przed

¹⁰ Zob. AAN, sygn. 714/183, *Biuletyn* z 9 sierpnia, nr 3, 1982 r., s. 1, [w:] *Biuletyn* 1982 r. oraz *Deklaracja w sprawie patriotycznego ruchu odrodzenia narodowego. Posiedzenie Komisji Współdziałania PZPR, ZSL i SD z udziałem przedstawicieli organizacji chrześcijan i katolików świeckich*, „Trybuna Ludu” 1982, nr 171, s. 1–2.

¹¹ Taki zapis wprowadzony został do tekstu Konstytucji PRL z 1952 roku, ustawą z dnia 10 lutego 1976 roku. Zob. Dz.U. PRL, nr 5 z 14 II 1976 r., poz. 29.

zagrożeniami”¹² przez kpt. Romana Waśkowicza¹³, naczelnika Wydziału III KWMO w Tarnowie, formalnie 18 lipca 1983 roku. Zasadność prowadzenia sprawy została potwierdzona, a tym samym zaakceptowana w dziesięć dni później, 28 lipca 1983 roku, przez płk. Henryka Dankowskiego¹⁴, dyrektora Departamentu III MSW.

Istotnym elementem, na który należy zwrócić uwagę, a który był jednym z wskazanych powodów we *Wniosku o wszczęcie sprawy obiektowej o kryp. „Jedność”*, był opublikowany w grudniu 1980 roku dokument Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, regulujący zasady operacyjnej ochrony zagadnień, środowisk i obiektów¹⁵. Ten akt prawny, oznaczony przez wytwórcę jako dokument tajny specjalnego znaczenia, przewidywał obowiązek dla wojewódzkich pionów Wydziału III Służby Bezpieczeństwa, prowadzenie spraw obiektowych, których celem miało być m.in.:

- rozpoznawanie negatywnych zjawisk społeczno-politycznych, konfliktów społecznych i nieprawidłowości w funkcjonowaniu obiektów, wyjaśnienie ich przyczyn oraz podejmowanie działań dla ich likwidacji,
- zapobieganie wpływom grup antysocjalistycznych na ochraniane środowiska i obiekty,
- rozpoznawanie i zapobieganie próbom tworzenia nielegalnych organizacji i związków,
- rozpoznawanie i neutralizowanie działalności nacjonalistycznej w ochranianych środowiskach mniejszości narodowych,
- przeciwdziałanie wykorzystaniu duszpasterstwa akademickiego do wrogiej działalności politycznej,
- przeciwdziałanie innym szkodliwym zjawiskom, które mogą powodować ujemne następstwa społeczno-polityczne,
- prowadzenie kompleksowych działań profilaktycznych neutralizujących wrogą działalność¹⁶.

¹² Zob. IPN Kr 034/45, *Sprawa obiektowa „Jedność”*, s. 4.

¹³ Roman Waśkowicz (ur. 1945 r.), kpt/mjr, czł. PZPR. Od 1 grudnia 1983 roku do 1 lipca 1983 roku pełnił obowiązki zastępcy naczelnika Wydziału III KWMO w Tarnowie, a od 1 lipca 1983 roku do 1 listopada 1989 roku był naczelnikiem Wydziału III KWMO w Tarnowie. W wyniku zachodzących przemian politycznych w Polsce, od 1 listopada 1989 roku do 17 czerwca 1990 roku był naczelnikiem Wydziału Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa. Zob. IPN Kr 0149/671, *Akta osobowe Romana Waśkowicza s. Władysława*.

¹⁴ Henryk Dankowski (ur. 1929 r.), płk/gen. dywizji, czł. PZPR, szef Zarządu WSW Pomorskiego Okręgu Wojskowego. Od 25 maja 1982 r. został przeniesiony do pracy w MSW na stanowisko dyrektora Departamentu III, którą to funkcję pełnił do lipca 1985 r. Następnie, 10 lipca 1985 roku, został mianowany zastępcą szefa Służby Bezpieczeństwa, a od 20 grudnia 1986 r. szefem Służby Bezpieczeństwa MSW. Obowiązki te sprawował do 31 października 1989 roku. W tym samym czasie, tj. od 20 grudnia 1986 roku do 31 października 1989 roku, był również wiceministrem MSW. Od 31 października 1989 roku do 6 lipca 1990 roku, pełniąc obowiązki wiceministra MSW, był również jego pierwszym zastępcą. Zob. T. Mołdawa, *Ludzie władzy...*, s. 208; P. Piotrowski (red.), *Aparat Bezpieczeństwa w Polsce 1975–1990*, Warszawa 2008, s. 18, 20, 22, 62.

¹⁵ Zob. IPN Kr 0179/1551, *Zasady operacyjnej ochrony zagadnień, środowisk i obiektów*.

¹⁶ Zob. IPN Kr 0179/1551..., s. 2.

Konsekwencją włączenia w system aktów prawnych MSW tak rozbudowanego dokumentu, dotyczącego pracy operacyjnej Wydziału III SB, było zawarcie w dalszej części *Wniosku o wszczęcie sprawy obiektowej o kryp. „Jedność”* zadań, których realizacja była niezbędna w ocenie tarnowskich funkcjonariuszy SB. Do najważniejszych trzech spośród pięciu opracowanych celów, zaliczyć można:

- 1) rozpracowanie negatywnych zjawisk społeczno-politycznych, konfliktów społecznych i nieprawidłowości w funkcjonowaniu obiektu, wyjaśnianie ich przyczyn oraz podejmowanie działań dla ich likwidacji, 2) zapobieganie penetracji i wpływowi przez osoby należące do ekstremy lub innych grup antysocjalistycznych na działalność PRON-u, 3) wykrywanie, rozpracowanie i neutralizowanie osób i grup podejmujących lub planujących podjęcie wrogiej działalności politycznej¹⁷.

Zaopiniowany pozytywnie wniosek sprawy obiektowej „Jedność” Wydziału III SB KWMO w Tarnowie, wydaje się, nie stanowił żadnego novum dla Departamentu III MSW. Przypuszczać nawet można, że był on oczekiwanym zachowaniem terepowych funkcjonariuszy SB, którzy wpisali podjęte przez siebie czynności proceduralne w ogólnopolski scenariusz reglamentowanego powrotu do peerelowskiej normalności po zniesieniu stanu wojennego, według zasad PZPR. Znaczącym dokumentem, o którym bez wątpienia należy wspomnieć w analizie sprawy „Jedność”, to pięciostronicowe opracowanie dotyczące *Założeń organizacyjnych przedkongresowej kampanii programowo-wyborczej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w woj. tarnowskim*¹⁸. Mimo że na dokumencie brakuje daty opracowania, a na jego froncie zapisano „projekt”, to zwraca uwagę fakt, że ów szkic musiał być przygotowany pomiędzy styczniem a lutym 1983 roku. A zatem, jeszcze w czasie trwania stanu wojennego w PRL i przed formalną datą założenia sprawy obiektowej „Jedność”.

Mając świadomość, jak mizernym poparciem społeczeństwo polskie odpowiedziało na deklarację z 20 lipca 1982 roku, zapowiadającą utworzenie PRON¹⁹, opracowane zostały, prawdopodobnie z inicjatywy PZPR, harmonogramy działania w poszczególnych województwach przedkongresowej kampanii programowo-wyborczej PRON. Istotną cechą tarnowskiego opracowania jest to, że był on realizowany przy wiedzy i czynnym wsparciu funkcjonariuszy z Wydziału III SB, co tłumaczy szczegółowo opracowany i sekwencyjny plan działania.

Za podstawowe cele kampanii przedkongresowej PRON-u w Tarnowie uznane zostały te problemy, które stanowiły istotne wyzwanie społeczno-polityczno-

¹⁷ Zob. IPN Kr 034/45..., s. 4.

¹⁸ Zob. tamże, s. 6–10.

¹⁹ Wspomniana w tekście deklaracja z 20 lipca 1982 roku została podpisana przez PZPR, Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne, Pax, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne oraz Polski Związek Katolicko-Społeczny. Jej celem była nie tylko zapowiedź utworzenia PRON-u działającego za przyzwoleniem władz PRL, ale i skumulowanie jak największej liczby Polaków wokół tej inicjatywy. Zob. W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1993*, Warszawa 1991, s. 382.

-organizacyjne dla nowego, acz nieakceptowanego ruchu: „popularyzacja założeń programowych i idei porozumienia, poszerzenie bazy społecznej, wyłonienie uczestników I Kongresu PRON oraz kandydatów na członków Rady Krajowej PRON”. W kolejnych, przewidzianych w dokumencie etapach, odnotowany został kalendarz działalności tarnowskiej Tymczasowej Rady Wojewódzkiej PRON. Obejmował on terminy od lutego do marca 1983 roku. Finalnym etapem był zaplanowany na 9 kwietnia 1983 roku I Kongres Wojewódzkiego Zjazdu PRON w Tarnowie. Niejako dopełnieniem opracowanego kalendarza działalności PRON w Tarnowie był terminarz zebrań i konferencji członków PRON, wymienionych z imienia i nazwiska, na terenie wojewódzkich miast i gmin.

Równie interesującym jak i bezpośrednio dowodzącym o silnej inwigilacji przez funkcjonariuszy SB działaczy wojewódzkich PRON w Tarnowie, czyli ruchu propagującego ideę społecznego porozumienia (sic!), jest dokument datowany na 3 marca 1983 roku, oznaczony stopniem niejawności – tajny. Ten dwustronny maszynopis, zawiera enumeratywnie wymienione osoby, które zostały wybrane na uczestników z województwa tarnowskiego na I Kongres PRON-u, jaki miał odbyć się w Warszawie od 7 do 9 kwietnia 1983 roku²⁰. Szczególnie ważnymi adnotacjami w omawianym dokumencie są zapisane przy każdym z nazwisk w formie skrótów informacje dotyczące, który z wydziałów (III bądź IV) lub sekcji Wydziału III pionu tarnowskiego SB ma za zadanie zebranie informacji na temat danej osoby (uczestnika). Warto dodać, co było zapewne znakiem czasu wprowadzonego stanu wojennego w grudniu 1981 roku, że operacyjnemu sprawdzeniu podlegali nie tylko działacze ChSS, Pax czy Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, ale i członkowie PZPR, emerytowani członkowie ORMO oraz byli posłowie na Sejm PRL, jak i żołnierze zawodowi LWP²¹.

Mimo wyraźnego braku dokumentów w omawianej jednostce archiwalnej, z pozostałych cyklicznie opracowywanych co miesiąc przez por. Jerzego Techmana²² notatek służbowych wywnioskować można, że systematycznie od sierpnia 1983 roku do końca 1984 roku gromadzone były szczegółowe informacje dotyczące aktywności społeczno-politycznej PRON na terenie byłego województwa tarnowskiego. Uwaga funkcjonariusza Wydziału III SB KWMO w Tarnowie skupiona była głównie na nowych osobach w składzie Rady Wojewódzkiej PRON oraz na opisie zaangażowania społeczeństwa ziemi tarnowskiej w jej działalność. Co ciekawe, nie zachowały się żadne adnotacje urzędnicze por. Techmana, które potwierdzałyby operacyjne sprawdzanie poszczególnych osób pod względem ich „nieprawomyślności”

²⁰ Zob. IPN Kr 034/45..., s. 11–12.

²¹ Tamże.

²² Jerzy Techman (ur. 1954 r.) por./kpt, czł. PZPR. Do 22 stycznia 1979 r. był funkcjonariuszem w Wydz. Zabójstw i Rozbojów KWMO w Tarnowie. Od 4 czerwca 1982 roku rozpoczął pracę na stanowisku starszego inspektora w stopniu porucznika w Wydziale III SB KWMO w Tarnowie. Od 1989 roku do maja 1990 kontynuował swoją pracę w SB w Wydziale Ochrony Konstytucyjnego Porządku. Zob. IPN Kr 00227/76, *Akta personalne funkcjonariusza MO/SB Jerzego Techmana s. Józefa*, s. 5–20.

wobec systemu ustrojowego PRL. Innym też zastanawiającym szczegółem jest brak adnotacji w notatkach służbowych, o przekazywaniu ich kopii do wiadomości np. Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Tarnowie. Takie postępowanie może być wynikiem rzeczywistego zmarginalizowania znaczenia zjawiska PRON w realnym życiu polityczno-społecznym PRL. Dodatkowo, brak zainteresowania aktywnym uczestnictwem w działalności PRON-u ze strony społeczeństwa jeszcze bardziej podkreślał fasadowość i znikomą rolę tego ruchu w kraju po 22 lipca 1983 roku.

Bez wątpienia czasem szczególnym, obfitującym w wielość informacji dotyczących aktywności PRON-u, był okres kampanii wyborczej do rad narodowych. Doskonale rozumieli to zarówno sami wyborcy, jak i przedstawiciele terenowej władzy państwowej, którzy obawiali się w tym czasie demonstracyjnego zachowania tarnowian wobec PZPR. Dlatego m.in. tak wiele miejsca w wspomnianych notatkach służbowych zajmują informacje ze spotkań przedwyborczych z kandydatami na radnych czy późniejsze analizy powyborcze²³.

O marginalnym znaczeniu PRON-u dla polskiej społeczności dowodziły m.in. pisma kierowane do Departamentu III MSW w Warszawie, zawierająca szczegółowe informacje np. o zmniejszonej podaży w Tarnowie tygodnika „Odrodzenie”, organu prasowego PRON.

Nakład tygodnika PRON „Odrodzenie” wynosi dla naszego województwa 836 egz., z tego około 770 egz. podlega zwrotowi. Według posiadanych przez nasz Wydział informacji, przyczyną tak dużych zwrotów jest brak zainteresowania tym pismem zakładów pracy, instytucji, jak i indywidualnych osób będących członkami PRON. Według uzyskanych informacji większość członków, a w niektórych przypadkach aktywistów PRON, nie przejawia inicjatywy korzystania z zamieszczonych tam artykułów i publikacji, motywując to brakiem zainteresowania czy dezaktualizacją prezentowanej tematyki²⁴.

Opracowywane w kolejnych latach sprawozdania miesięczne z działalności Rady Wojewódzkiej PRON-u przez Wydział III SB KWO w Tarnowie nie zawierały żadnych istotnych informacji, które w znaczący sposób zaburzałyby dotychczasowy rytm pracy jej struktur. Znikomość oddziaływania i znaczenia PRON-u w Polsce potęgowała się znacząco w każdym roku. Bez wątpienia, czynnikiem mającym niebagatelny wpływ na ukształtowanie się takiej pozycji PRON-u miała Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, która daleka była od prób zrozumienia potrzeb Polaków i nadchodzących zmian społeczno-politycznych w kraju i państwach demokracji ludowej.

Nikłe efekty w podtrzymywaniu działalności PRON-u przez władze polityczne PRL były widoczne w braku gwałtownie rozwijających się jej szeregach m.in. w Tarnowie. W opracowanej przez por. Techmana charakterystyce za rok 1987 zawarta została informacja o przynależności z województwa tarnowskiego do PRON-u około 14 tysięcy osób. Liczba ta była znikomą częścią ogólnej liczby mieszkańców tego

²³ Zob. IPN Kr 034/45..., s. 24–39, 40–41.

²⁴ Tamże, s. 44.

województwa, które w 1985 roku liczyło 650 tysięcy osób, a samo miasto Tarnów, ok. 100 tysięcy osób²⁵.

Rok 1989 był czasem przemian politycznych w Polsce. Obrady Okrągłego Stołu, czerwcowe wybory do kontraktowego Sejmu PRL, odrodzenie się struktur i jawna działalność NSZZ „Solidarność”, przyczyniły się do politycznego uśmiercenia utrzymywanego na siłę przy życiu PRON-u. Wnioskiem mjr. Romana Waśkowicza z 12 stycznia 1990 roku zakończona została sprawa obiektowa o kryptonimie „Jedność”. W uzasadnieniu napisano, że celem założenia sprawy była „operacyjna i profilaktyczna ochrona Rady Wojewódzkiej PRON”. Natomiast zakończenie sprawy nastąpiło z uwagi na podjęcie 6 listopada 1989 roku przez RW PRON uchwały o zakończeniu jej działalności²⁶.

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza była przykładem organizacji politycznej, która chcąc wymusić na społeczeństwie rodzimym rozwiązanie impasu spowodowanego wojną „polsko-jaruzelską”, wytworzyła sztuczny i całkowicie uzależniony od swojej woli twór – Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego. Miał być on w zamyśle PZPR elastycznym narzędziem w rękach „przewodniej siły politycznej PRL”, poprzez który realizowany byłby jej program polityczny. Co znamienne, PRON – promowany jako ruch, idea porozumienia społecznego, po zniesieniu stanu wojennego 22 lipca 1983 roku był nadzorowany przez policję polityczną, Służbę Bezpieczeństwa. Jej funkcjonariusze stale nadzorując pracę PRON-u i jego członków, wkomponowywali się w komunistyczny proces stabilizacji ustroju politycznego państwa totalitarnego²⁷.

Bibliografia

Archiwa i zespoły archiwalne

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie.

IPN Kr 034/45, *Sprawa obiektowa o krypt. „Jedność”*.

IPN Kr 0149/671, *Akta osobowe funkcjonariusza SB, Romana Waśkowicza s. Władysława*.

IPN Kr 0179/1551, *Zasady operacyjnej ochrony zagadnień, środowisk i obiektów*.

IPN Kr 00227/76, *Akta personalne funkcjonariusza MO/SB Jerzego Techmana s. Józefa*.

Opracowania

Bankowicz M., Kozum-Ciembroniewicz W., *Dyktatury i tyranie. Szkice o niedemokratycznej władzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

Dźwinel M., *Ludzie 13 grudnia. Kim byli, co myślą niektórzy internowani w stanie wojennym poznaniacy?*, Poznań 2006.

Encyklopedia Tarnowa, Tarnów 2010.

Jaruzelski W., *Stan wojenny – dlaczego...*, Warszawa 1992.

²⁵ Zob. *Encyklopedia Tarnowa*, Tarnów 2010, s. 244.

²⁶ Zob. IPN Kr 034/45..., s. 94.

²⁷ M. Bankowicz, W. Kozum-Ciembroniewicz, *Dyktatury i tyranie. Szkice o niedemokratycznej władzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

- Karpiński J., *Ustrój komunistyczny w Polsce*, Aneks, Londyn 1985.
- Mażewski L., *Problem legalności stanu wojennego z 12–13 grudnia 1981 r.*, Warszawa 2012.
- Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944–1991*, Warszawa 1991.
- Paczkowski A., *Wojna polsko-jaruzelska*, Warszawa 2006.
- Piotrowski P. (red.), *Aparat Bezpieczeństwa w Polsce 1975–1990*, Warszawa 2008.
- Rakowski M.F., *Jak to się stało*, Warszawa 1991.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914–1993*, Warszawa 1991.
- Sypniewski T., *Rada Państwa w systemie organów władzy państwowej Polski Ludowej (1947–1989)*, Toruń 2010.

Intelligence Activity of the Security Service in the Process of Social and Political Stability in the People's Republic in 1983–1990. Analysis on the Example of the Case Object, Code-named „Unity”.

Abstract

Each political power is interested in their lifetime. Especially after the crossing of the crisis. Therefore is not surprising that for the sustainability of their lives political powers are trying to find an emergency exit. This applies in particular to non-democratic political systems. After the abolition of martial law in Poland, which took place in the period from December 13, 1981 to July 22, 1983, Polish communist authorities tried to encourage its citizens to cooperate with PRON, which was politically fully controlled by the Communist Party (PZPR) and Security Service (SB).

In order not to lose control in the socio-political life of the Polish society, the regional structures of SB started an invigilation of the regional PRON committees since 1983. This work included invigilation and documentation gathering of not only the regional PRON committees activists, but also the detailed documentation of the socio-political life events. The scope of the invigilation done and its range are described in detail in the files of the operation codenamed „Unity”, regarding the Tarnów PRON committee from 1983–1990.

Słowa kluczowe: PZPR, PRON, komunizm, Służba Bezpieczeństwa, PRL, władza polityczna, stan wojenny, Tarnów

Keywords: PZPR, PRON, communism, political power, Security Service, martial law, Tarnow

Paweł Skorut

dr nauk o polityce, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Społecznego Obywatelskiego Instytutu Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Autor monografii *Front Jedności Narodu. Od narodzin idei do upadku politycznego pozoru* (Kraków 2015)